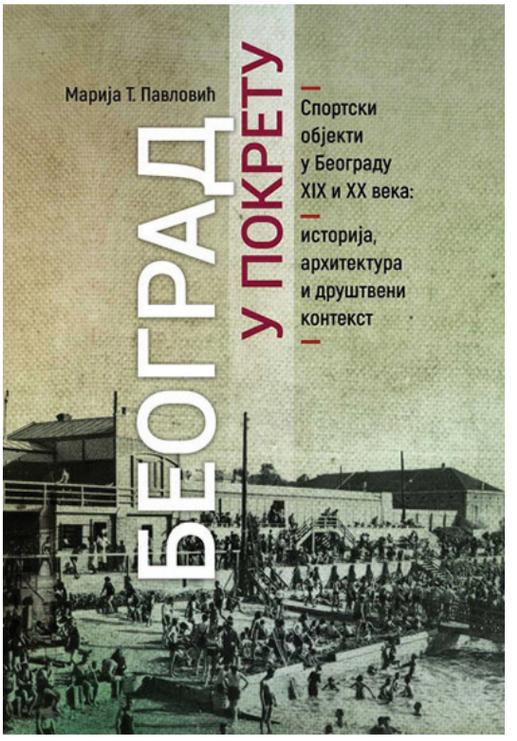
УДК 725.8(497.11)“18/19“(049.32)

ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ: *БЕОГРАД У ПОКРЕТУ*

МАРИНА ПАВЛОВИЋ

Проучавање објеката и терена или локација на којима су се одвијале различите спортске активности у Београду представљало је до данас у већој мери историографски неистражено поље, које је углавном било препуштено истраживачима и историчарима спорта. Путем препознавања вредности и значења архитектуре спортских објеката од којих неки постају репрезент градитељског домета једне епохе или локација које поседују својствени идентитет везан за одређени моменат, као аутомобилска трка око Калемегдана или пак тактилних осећаја па чак и носталгије, историја спортских објеката одсликава културну историју једне епохе. Дугогодишње истраживање развоја спорта и спортских објеката у Београду др Марије Павловић – која је већи део свог професионалног деловања посветила раду везаном за истраживање архитектуре спортских објеката и њихове промоције, кроз рад у Музеју спорта и олимпизма преко представљања Републике Србије кроз различите пројекте и изложбе – преточено је у монографију *Београд у покрету : Спортски објекти у Београду XIX и XX века : историја архитектура и друштвени контекст*. Значај рукописа насталог на

основу докторске дисертације ауторке, *Архитектура спортских објеката у Београду у XIX и XX веку*, одбрањене 2017. године на Одељењу за Историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду, препознали су и подржали Министарство културе, Олимпијски комитет Србије и Олимпијска солидарност – Међународни олимпијски комитет. Монографија *Београд у покрету* објављена је 2022. године у издању ОрионАрта, а рецензенти су др Александар Кадијевић, др Тијана Антоновић и др Милан Просен.

Београд у покрету др Марије Павловић пред читаоце први пут доноси на једном месту систематизован и приказан преглед развоја спорта и спортских објеката у распону од два века, односно од првих покушаја средином XIX века па све до савремених архитектонских остварења. До сада је ова интригантна тема била само фрагментарно обрађена путем новинских чланака, радова о појединачним објектима, у оквиру опуса знаменитих стваралаца, у књигама и енциклопедијама о историји спорта. Целовитији приказ спортских објеката дат је у монографији др Владане Путник Прица *Соколски домови*, која се на изузетно исцрпан и темељан начин бави историјом, значајем и архитектуром здања Соколског покрета.

На 230 страна др Марија Павловић нам открива почетке и развој спорта у Београду, контекстуализујући значај спорта и спортских активности у друштвеном окружењу и градитељском развоју Београда. Обиље до сада мало познатих или непознатих чињеница употпуњено је великим бројем илустрација од којих су многе први пут публиковане. Изузетно обиман и комплексан задатак свеобухватног истраживања спортских објеката у Београду преточен је у пет поглавља основног наратива, којем претходи *Предговор* ауторке, а завршен је *Закључком*, *Списком скраћеница*, *Литературом и изворима*, *Изворима илустрација* и *Биографијом* др Марије Павловић. Сегмент *Литература и извори* потврђује свеобухватан истраживачки рад којим је ауторка проникла у историју спорта, сублимирајући савремену литературу са изворним новинским чланцима, до сада неистраженом архивском грађом, а као посебно значајни издвајају се интервјуи с архитектима који су градили неке од најрепрезентативнијих и најзначајнијих спортских објеката у Београду у другој половини двадесетог века.

С обзиром на то да је монографија намењена не само стручној јавности већ и широј публици, али и спортским радницима и прегаоцима, прво релативно кратко поглавље, под називом *Општи урбанистичко-архитектонски развој Београда и планирање спортских објеката*, пружа читаоцу низ релевантних података о друштвеном контексту Београда од почетка деветнаестог века до шездесетих година двадесетог века. Прегледним излагањем дати су кључни елементи и проблеми урбанистичког развоја града, чиме је постављена добра основа за даље излагање.

Поглавље *Преглед развоја београдских објеката по спортовима* прати формирање првих спортских удружења и клубова, прихватање појединих спортова и њихово гашење, одсликавајући тај карактеристични београдски континуитет у дискон-

тинуитету који је за последицу имао несталност локације, а самим тим и сведеност објеката односно њихов привремени карактер. Управо из тих разлога, историјски спортски објекти у највећој мери нису до данас сачувани. Поглавље осветљава изузетно активан, модеран сегмент спортског живота у Београду, од којег нам је остало врло мало материјалних трагова, али који је неправедно био занемарен и заборављен у савременој историографији. У овом поглављу се сагледава еманципаторска и модернизаторска страна спорта као покретача друштва, ширењем етичких, моралних вредности, као и укључивањем жена у спортске активности.

Неуједначен развој и популарност различитих спортова огледа се и у монографији у којој је једно поглавље посвећено искључиво фудбалским објектима у Београду. Потпоглавље којим почиње овај сегмент – *Прва игралишта* – описује бескрајно компликовани историјат настанка првих фудбалских клубова, њиховог ривалитета и развоја, уз сталне покушаје добијања трајних локација на којима би били подигнути стадиони, да би у наредним потпоглављима била дата дескрипција свих девет фудбалских стадиона у Београду, од којих су се неки одржали до данас. Без обзира што поглавље напушта основни хронолошки след, прати изградњу стадиона до данашњих дана и таквим издвајањем омогућава читаоцу лакше сагледавање материје.

Следеће поглавље *Београдски спортски клубови између два рата* враћа нас у хронолошки след и међуратни период, обухватајући спортске објекте који су били подигнути у Београду за различите спортове – од Боб клуба основаног са жељом да се у њему негују зимски спортови, да би врло брзо добио пливачку, веслачку и тениску секцију, преко тениског клуба „Ташмајдан“, Голф клуба, Јахт клуба и других. Карактеристика овог периода у области спорта јесте подизање наменски пројектованих здања клубова које су пројектовали тада млади архитекти, будућа знаменита имена београдске градитељске сцене. С обзиром на невелики број пројектованих и подигнутих спортских објеката у Београду, као и да је то била потпуно нова намена у архитектонској пракси у Србији, архитекти су на различите начине приступали овом задатку и у погледу стилских одредница. Тако су Драган Гудовић у пројекту Боб клуба и Валериј и Ђорђе Сташевски у пројекту Веслачког клуба „Београд“ применили модернистички приступ, Богдан Несторовић се у пројекту зграде тенис клуба „Шумадија“ окренуо историцизму и академски решеној основи, док је архитекта Александар Ђорђевић за кућу Голф клуба „Београд“ на Кошутњаку применио фолклоризам, највероватније инспирисан руралним пределом у којем је подигнута. Ово поглавље се завршава приказом идеја и пројекта за подизање Олимпијског стадиона пред сам почетак Другог светског рата. Идеја о изградњи Олимпијског стадиона, која је потекла од Соколског савеза, убрзо је постала не само тачка спорења стручњака и шире јавности већ и политичко и донекле војностратешко питање, с обзиром то да је израду пројекта добио немачки архитекта Марх Вернер [March Werner], који је био заслужан за пројекат и изградњу стадиона за Олимпијске игре у Берлину 1936. године.

Хетерогеност спортова и њихове појавности и међузависни однос са друштвеним контекстом тумачен је у изузетно кратком поглављу *Архитектура и спорт у служби политике – трка око Калемегданског парка*, у којем је егземпларно анализиран догађај који је имао дубљу политичку конотацију.

Последње и најобимније поглавље основног наратива носи назив *Београдски спортско-рекреативни центри*, у којем ауторка даје преглед свих спортско-рекреативних центара у Београду, пратећи развој локације данашњих грађевина од прве спортске активности на том простору преко свих даљих пројеката, изведених и неизведених, па до савремених здања. Најдужу и најбурнију историју има Спортски центар „Ташмајдан“, првенствено јер су се на том простору или у непосредној близини још од друге половине XIX века одвијали различити спортски догађаји, који су били мање или више трајног карактера, да би од међуратног периода отпочела изградња објеката или терена спортских клубова, чиме ауторка и започиње причу о овом спортском центру. Од Ташмајдана

преко Ледене дворане, потом Бањице и послератног конкурса за Олимпијски стадион на том месту и потом данашњег спортског центра, преко Кошутњака, Аде Циганлије, Пројекта за спортско-рекреативни центар у Раковици, спортских центара „Врачар“, „Шумице“, „Олимп-Звездара“, „Нови Београд“, „11. април“, „Милан – Гале Мушкатировић“, „Пинки – Земун“, Хале „Пионир“, Хале спортова „Ранко Жеравица“, Београдске арене и најновије Атлетске дворане, др Марија Павловић даје исцрпни историјат, анализу и критички осврт на предметна здања која данас формирају урбану морфологију Београда. Оно што издваја ово поглавље јесу драгоцена сведочења и виђења пројектаната, која је ауторка прикупила путем интервјуа, као са архитектом Владом Славицом, пројектантом „Арене“, или брачним паром архитектама Љиљаном и Драгољубом Бакићем, ауторима Хале „Пионир“.

У *Закључку* ове опсежне студије спортских објеката, др Марија Павловић сублимира целокупни развој спортских објеката у Београду од почетка 19. века па све до данашњих дана, изводећи вредносни суд уз осврт да и поред бројних периода стагнације архитектонско спортско наслеђе има континуитет. Управо су те стагнације и хетерогеност развоја различитих спортова у различитим периодима условили ауторку да у појединим деловима напушта хронолошки ред, фокусирајући се на поједине спортове (фудбал), или спортске објекте (спортски центри), што донекле отежава праћење саме материје.

Монографија *Београд у покрету* актуелизује значај и вредност архитектонског наслеђа у области која је била недовољно заступљена и обрађена како у историографији тако и у сегменту заштите културног наслеђа. Доноси изузетно инспиративно штиво које ће послужити као полазиште за многа истраживања, а уједно бити занимљиво, узбудљиво и едукативно за ширу јавност.

Др Марина С. Павловић,
архитекта, научни сарадник
Завод за заштиту споменика културе града Београда
marina.pavlovic@beogradskonasledje.rs